

Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego a zrównoważony rozwój

Economic security culture and sustainable development

Najlepszą metodą przewidywania przyszłości jest jej tworzenie.

Peter Drucker

Streszczenie

Bezpieczeństwo ekonomiczne stanowi istotne zagadnienie zarówno dla badaczy problematyki bezpieczeństwa w ogóle, jak i tych, którzy zajmują się koncepcją zrównoważonego rozwoju. Żyjąc w erze globalizacji, intensyfikacji procesów geopolitycznych i przenikających się na całym globie współzależności geoeconomicznych, dostrzegamy, że termin „bezpieczeństwo ekonomiczne” zagościł na stałe w świadomości współczesnego człowieka. Perspektywa kulturowa tego zagadnienia porządkuje wiele jego elementów składowych. Autorki artykułu analizują treści z zakresu kultury bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru ekonomicznego, w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju. Wskazują na elementy świadczące o korelacji tych dwóch koncepcji. Poszukują także odpowiedzi na pytanie: Czy koncepcja kultury bezpieczeństwa ekonomicznego może być pomocna w realizacji założeń zrównoważonego rozwoju?

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo ekonomiczne, kultura bezpieczeństwa, kultura bezpieczeństwa ekonomicznego, zrównoważony rozwój

Abstract

Economic security is an important issue for both: researchers of security matters in general and those who deal with the concept of sustainable development. Living in the era of globalization, intensification of geopolitical processes and geo-economic interdependencies that intertwine across the globe, we can notice that the term "economic security" has permanently entered the consciousness of a modern man. The cultural perspective of this issue organizes many of its constituent elements. The authors of the article analyze contents from the field of security culture with particular attention paid to its economic dimension in relation to sustainable development. They indicate elements proving the correlation of these two concepts and seek the answer to the question: Can the concept of economic security culture be helpful in pursuing the principles of sustainable development?

Keywords: economic security, economic security culture, sustainable development

Wstęp

Zagadnienie bezpieczeństwa od pewnego czasu skupia na sobie szczególne zainteresowanie zarówno polityków, jak i naukowców. Wiąże się to ściśle z olbrzymią, niespotykaną wcześniej dynamiką zmian na arenie globalnej. Zauważalne i niezaprzeczalne jest przesuwanie punktu ciężkości w stosunkach międzynarodowych od kwestii polityki do aspektów ekonomii. Rola jaką odgrywa państwo w światowej gospodarce, zaczyna przesądzać o potędze na arenie międzynarodowej. „Wielcy tego świata” podkreślają w swych wypowiedziach niejednokrotnie, że aby utrzymać równowagę i porządek międzynarodowy powinno się nie tylko usunąć przemoc silnych państw wobec słabych (obserwujemy bowiem coraz częściej wzajemne „naciski” poszczególnych państw o charakterze „pokojowym”, poprzez wykorzystanie środków gospodarczych, kulturalnych czy politycznych). Ważne jest także, by społeczność międzynarodowa tworzyła jeden organizm społeczny, a poszczególne państwa spełniały odpowiednią rolę wynikającą z ich właściwości gospodarczych i kulturowych.

Poddając pogłębionej analizie koncepcję zrównoważonego rozwoju widzimy jej wielowymiarowość zarówno w ujęciu przedmiotowym jak i podmiotowym. Koncepcję rozpatrywać możemy w skali jednostkowej, lokalnej bądź globalnej. Biorąc pod uwagę aspekty ekologiczne, społeczne i humanitarne zauważamy, że dotyczy ona zarówno działań pojedynczego człowieka jak i całego społeczeństwa. Gdy weryfikujemy aspekt ekonomiczny odczuwamy, że obejmuje on swym zasięgiem zarówno całą gospodarkę i poszczególne jej podmioty: zarówno jednostki jak i grupy społeczne, często o skrajnie zróżnicowanej kulturze, determinującej występowanie określonych zjawisk gospodarczych. Co więcej, poddając oglądowi naukowemu koncepcję zrównoważonego rozwoju dostrzegamy, że łączy się ona nierozzerwalnie z naukami o bezpieczeństwie, dotykając w skali globalnej zagadnień o charakterze państwowym, środowiskowym (ekologicznym), ekonomicznym, społecznym jak i etycznym oraz kulturowym.

Autorki artykułu nie wahają się zatem postawić tezy, iż problematyka zrównoważonego rozwoju i bezpieczeństwa, a także kultury bezpieczeństwa i kultury bezpieczeństwa ekonomicznego łączą się ze sobą nierozzerwalnie. Dokumenty związane z różnymi aspektami zrównoważonego rozwoju, ukazujące się publikacje i raporty o stanie świata, dają podstawę do stwierdzenia, iż wzrost ekonomiczny i wzrost standardów życia miał wysoką cenę dla ludzkości i w sposób bezsprzeczny naruszył jej bezpieczeństwo. Grażyna Krzymieniewska uważa wręcz, że: „Obserwacja znaczących skutków ubocznych i kosztów wzrostu spowodowała potrzebę poszukiwania takich rozwiązań, które zaspokajając aspiracje rozwojowe poszczególnych krajów ograni-

czyłyby takie konsekwencje rozwoju gospodarczego, jak: dewastacja środowiska naturalnego, pogłębianie i poszerzanie poziomu ubóstwa, konflikty w dostępie do dóbr i bogactw naturalnych¹”. Analizując wypowiedzi uczonych z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych zauważamy, iż z całą pewnością łączy ich spójny pogląd na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa ludzkości. Twierdzą niemalże jednomyślnie, że przed ludzkością stoją bardzo poważne wyzwania, których nie można zlekceważyć. Jak podaje Grażyna Krzymieniewska, „Celem jest odejście od wąsko-ekonomicznych kryteriów postępu mierzonych wysokością dochodu narodowego w przeliczeniu na jednego mieszkańca i przywrócenie rangi jakościowym, społecznym wskaźnikom postępu. Myślenie kategoriami rozwoju społecznego jest wynikiem kryzysu dotychczasowego paradygmatu, który ujawnia występowanie dysproporcji: rozpiętości dochodów zarówno w skali świata, jak i w ujęciu regionalnym, zwiększenie bezrobocia, ubóstwa, pogłębiających się deficytów zasobów naturalnych i ekologicznych zagrożeń”². W ostatnich dziesięcioleciach pojawiają się różne propozycje zmiany negatywnego trendu, dotyczącego sytuacji w jakiej według prognoz znajdzie się ludzkość w kolejnych pokoleniach – pojawiają się propozycje wyjścia z kryzysu. Podkreślana jest olbrzymia rola spójnych działań globalnych w tym zakresie, po to, by zachować szansę na podtrzymanie zadowalających warunków życia na naszej planecie. Autorki artykułu twierdzą, że znaczące posłannictwo ma w tej kwestii także kultura bezpieczeństwa wraz ze swymi wymiarami przedmiotowymi, czyli także z kulturą bezpieczeństwa ekonomicznego.

Podstawy pojęcia „rozwój zrównoważony”

Podstawową argumentacją do dyskusji o zrównoważonym rozwoju były doświadczenia ludzkości XX wieku odnoszące się w szczególności do stwarzania zagrożeń dla podstaw własnego życia przez nadmierną eksploatację zasobów naturalnych. Wcześniej, jak podaje Holger Rogall, „politycy i ekonomiści nie przywiązywali do tego większego znaczenia. Zasoby naturalne traktowano jak towary, które będą dostępne w nieskończoność [...]”³.

Troska o zrównoważony rozwój, jest współcześnie tak ważną kwestią, iż ma swój zapis w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, brzmiący: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeń-

¹ G. Krzymieniewska, *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich. Problemy – Przekształcenia – Wyzwania*, Toruń 2013, s. 13.

² Tamże.

³ H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Poznań 2010, s. 39.

stwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju⁴. Także Unia Europejska dostrzega znaczenie kwestii zrównoważonego rozwoju dla przyszłości. W 2010 roku Komisja Europejska opracowała: Komunikat EUROPA 2020, o tytule: *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*⁵. Autorzy dokumentu formułując jego cel stwierdzili, że: „...aby zbudować zrównoważoną przyszłość, musimy już teraz wyjść poza horyzont celów krótkoterminowych. Europa musi wrócić na ścieżkę rozwoju, a następnie na niej pozostać⁶. Rozwój zrównoważony, generalnie jest interpretowany jako „wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej⁷, sprzyjający włączeniu społecznemu⁸.”

Pojęcie zrównoważonego rozwoju pojawia się nie tylko w dokumentach. Od co najmniej kilkunastu lat jest także przedmiotem analiz licznych naukowców, badaczy i ekspertów. Sposoby interpretacji pojęcia „zrównoważony rozwój” są niejednolicie opisywane w literaturze naukowej. Jak podaje Franciszek Piontek, kategoria ta definiowana jest „w sposób bardzo różny⁹”. Droga do aktualnego sposobu pojmowania zrównoważonego rozwoju ma już swoją historię. Współautorka artykułu już analizowała tę kwestię w jednej z wcześniejszych publikacji¹⁰, gdzie zaznacza, że w sposób szczegółowy ten aspekt opisała Małgorzata Stachowska-Makuchowska w książce *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju*¹¹. Badaczka podaje, że już w roku 1968, w Paryżu, odbyła się Międzynarodowa Konferencja Ekspertów Naukowych UNESCO, podczas której przyjęto interdyscyplinarny program: „Człowiek i biosfera” (MAB) wprowadzony w życie w 1971. W roku 1987 w opracowanym Raportcie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ opracowano najczęściej cytowane wyjaśnienie pojęcia zrównoważony rozwój.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, art. 5.

⁵ Komunikat EUROPA 2020, *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf

⁶ Ibidem, s. 2.

⁷ http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf, s. 11.

⁸ Ibidem, s. 12.

⁹ F. Piontek, *Kontrowersje i dylematy wokół rozwoju zrównoważonego i trwałego*, [w:] *Ekonomia, a rozwój zrównoważony. Teoria i kształcenie*, t. 1, *Teoria, kształcenie*, F. Piontek (red.), Białystok 2001, s. 18.

¹⁰ A. Filipek, *Kultura bezpieczeństwa i jej znaczenie dla zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Krízové scenáre v systéme prípravy krízových manažérov na vysokých školách bezpečnostného zamerania*, M. Suja, M. Marcinek (red.), Bratislava 2016, Wyd. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 140-149 (Słowacja), https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/KVSKM/Zbornik_Konferencia_Bratistava_12_2015-PDF_0.pdf.

¹¹ M. Stachowska-Makuchowska, *Podstawowe założenia zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju*, E. Szadzińska (red.), Kraków 2014, s. 17-20.

Brzmi ono następująco: „rozwój zrównoważony to rozwój, który zapewnia realizację potrzeb obecnego pokolenia bez wywierania negatywnego wpływu na zdolność przyszłych pokoleń do spełniania ich potrzeb¹²”. W latach 90. w literaturze przedmiotu coraz częściej zaczęto uwypuklać, że zrównoważony rozwój jest szerszą koncepcją niż ochrona środowiska. W XXI wieku koncepcja ta została rozszerzona o nieśrodowiskowe aspekty trwałości i nieekonomiczne aspekty rozwoju. Artur Pawłowski, uważa, że „zrównoważony rozwój pojmuje się często jako wielowymiarową, humanitarną koncepcję rozwoju służącą poprawie jakości życia i dobrobytu ludzkości w warunkach ograniczonych zasobów Ziemi, uwzględniającą dalekosiężne skutki działalności przemysłowej, czyli tzw. „etykę środowiska”, obejmującą poszanowanie przyrody i ochronę środowiska¹³. Zrównoważony rozwój to nurt charakterystyczny także dla Unii Europejskiej, który stał się elementem Strategii Lizbońskiej. Koncepcja popierana jest przez ONZ i inne organizacje międzynarodowe¹⁴. Z kolejnej interpretacji można wnioskować, że zrównoważony rozwój to inaczej rozwój integralny, który ma charakter całościowy i obejmuje również wymiar etyczny, intelektualny i duchowy¹⁵. Według Anny Hnatyszyn-Dzikowskiej i Błażeja Łyszczarza, „istota rozwoju zrównoważonego nie tkwi w równowadze relacji pomiędzy poszczególnymi wymiarami, a w wyborze charakteru trwałości. W tej płaszczyźnie badania skupiają się na poszukiwaniu mechanizmów synergii pomiędzy wskazanymi wymiarami w układzie celów globalnych, narodowych i regionalnych”¹⁶. Należy dodać, że w kontekście szerokiego i złożonego z wielu komponentów postrzegania zrównoważonego rozwoju doniosłe znaczenie dla realizacji jego założeń muszą odgrywać wartości. Jest to związane z tym, że poszczególne aspekty zrównoważonego rozwoju powinny być mądrze hierarchizowane wzajemnie względem siebie i w odniesieniu do celów podmiotu, który zrównoważony rozwój realizuje praktycznie. Jak powiedział bowiem Papież, Święty Jan Paweł II, „jeśli coś ma być trwałe, to musi być budowane na wartościach”. Myśl ta jest bliska prawdopodobnie również Włodzimierzowi Tyburskiemu, który pisze, cytując Zbigniewa Hullę: „Jeśli uznamy – co raczej

¹² A. Hnatyszyn-Dzikowska, B. Łyszczarz, *Rola czynnika zdrowia w kształtowaniu rozwoju zrównoważonego w państwach wysoko rozwiniętych – racje ekonomiczne*, [w:] *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, M. Urbaniec, E. Halavach (red.), Częstochowa 2008, s. 165.

¹³ A. Pawłowski, *Wielowymiarowość rozwoju zrównoważonego*, [w:] „Problemy Ekorozwoju”, 2006, Vol. 1, No 1, s. 23-32; A. Pawłowski, *Bariery we wdrażaniu rozwoju zrównoważonego – spojrzenie ekofilozofa*, [w:] „Problemy Ekorozwoju”, Vol. 2, 2007, No 1, s. 59-65.

¹⁴ Np. IUCN – International Union for Conservation of Nature and Natural Resources; WCED – World Commission on Environment and Development; czy też ECEOSOC - Komisja Rady Gospodarczej i Społecznej do Zrównoważonego Rozwoju powołana do życia w 1992 r. na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro (przyp. auterek).

¹⁵ M. Cisek, B. Domańska-Szaruga, *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw*, Siedlce 2010, s. 152.

¹⁶ A. Hnatyszyn-Dzikowska, B. Łyszczarz, op. cit. s. 166.

nie ulega wątpliwości – że myślenie ludzkie jest programowo ukierunkowane na świat wartości, to z pewnością słuszne okaże się przekonanie, że «problematyka aksjologiczna winna znajdować się w centrum rozważań dotyczących społeczeństwa zrównoważonego rozwoju». Należy jednak podkreślić, że systemy wartości nie tylko wpływają na nasze myślenie o sobie i świecie w całym bogactwie ale także generują nasze przedsięwzięcia i działania. Stanowią zatem swego rodzaju drogowskaz, ogólną orientację ukierunkowującą nasze myślenie i działanie na to, co najbardziej elementarne i ale zarazem doniosłe i cenne¹⁷. Znaczenie wartościowania w kwestii kreowania zrównoważonego rozwoju jest zatem nie do przecenienia. Z kolei efektem realizacji założeń zrównoważonego rozwoju może być osiąganie pełniejszego bezpieczeństwa zarówno dla pojedynczego człowieka jak i dla całej ludzkości i to w długiej przestrzeni czasu.

Franciszek Piontek dostrzega, że istota rozumienia zrównoważonego rozwoju eksponuje trzy podstawowe jego ujęcia:

- przyrodnicze (polegające na uwzględnianiu nadrzędnego charakteru wartości przyrodniczych);
- ekonomiczne (wskazuje na potrzebę równoważenia działalności gospodarczej i produktywności ekosystemów);
- cywilizacyjne (opierające się na korzystaniu z najnowszych osiągnięć naukowych)¹⁸.

Zdaniem tego autora „przez rozwój zrównoważony i trwały rozumie się trwałą poprawę jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez właściwe kształtowanie proporcji między poszczególnymi rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym¹⁹”. Badacz także twierdzi, że „za integralnym definiowaniem rozwoju zrównoważonego i trwałego przemawia otaczająca rzeczywistość i procesy gospodarcze. [...] procesy te korzystają z trzech rodzajów kapitału, a można powiedzieć, że poprzez te procesy kształtowane są wzajemne proporcje między poszczególnymi rodzajami kapitałów:

- ekonomicznym (E),
- ludzkim (L),
- przyrodniczym (P)»²⁰.

¹⁷ W. Tyburski, *Wprowadzenie*, [w:] *Zasady kształtowania postaw sprzyjających wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, W. Tyburski (red.), Toruń 2011. s. 19; Z. Hull, *Filozofia zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Filozoficzne i społeczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, A. Pawłowski (red.), PAN, Lublin 2003, s. 21.

¹⁸ F. Piontek, *Kontrowersje i dylematy wokół rozwoju zrównoważonego i trwałego*, [w:] *Ekonomia a rozwój zrównoważony*. *Teoria i kształcenie*, t. 1, *Teoria, kształcenie*, F. Piontek (red.), Białystok 2001, s. 18-19.

¹⁹ *Ibidem*, s. 22.

²⁰ *Ibidem*, s. 19.

Także Ewa Szadzińska podkreśla znaczenie wymienionych trzech sfer z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju. Badaczka opierając się na wyjaśnieniu Andrzeja Papuzińskiego uważa, że powszechnie akceptowane jest wyjaśnienie zrównoważonego rozwoju jako: „sposobu zapewnienia wszystkim żyjącym dzisiaj ludziom i przyszłym pokoleniom dostatecznie wysokich standardów ekologicznych, ekonomicznych i społecznych w granicach naturalnej wytrzymałości Ziemi, stosując zasadę sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej i międzypokoleniowej”²¹. Podobnie szeroką perspektywę zrównoważonego rozwoju ukazuje interpretacja omawianego zagadnienia przez Piotra Jeżowskiego, który opierając się na literaturze obcojęzycznej uważa, że „rozwój zrównoważony może być rozumiany nie tylko jako sposób gospodarowania i zaspokajania potrzeb lecz także jako sposób analizy związków między środowiskiem a gospodarką i społeczeństwem oraz cel polityki ekologicznej na różnych szczeblach zarządzania środowiskiem (od przedsiębiorstwa i gospodarki lokalnej do szczebla globalnego)”²². Adam Oleksiuk także uważa, że „zrównoważony rozwój to synergia kilku czynników wzajemnie ze sobą powiązanych takich jak ochrona środowiska i racjonalna gospodarka zasobami naturalnymi (m.in. ograniczenie zanieczyszczenia środowiska, ochrona zagrożonych wyginięciem gatunków zwierząt i roślin, promocja odnawialnych źródeł energii), wzrost gospodarczy i sprawiedliwy podział korzyści z niego wynikających, (m. in. ułatwienie dostępu do rynków dla państw rozwijających się finansowanie rozwoju, zmiana nieracjonalnych wzorców konsumpcji i produkcji) oraz rozwój społeczny (m. in.) walka z ubóstwem, dostęp do edukacji, ochrona zdrowia”²³. Przytoczone interpretacje uświadamiają, że „zrównoważony rozwój” jest zagadnieniem, które w sposób spójny charakteryzuje troskę o bezpieczeństwo ludzkości na globie ziemskim, a także wyraża dbałość o samą Ziemię.

Wielokrotnie podkreślany przez badaczy zagadnienia „zrównoważonego rozwoju”, jego wieloaspektowy układ, dostrzegający zarówno perspektywę osobową, przyrodniczą i ekonomiczną nawiązuje do fenomenu kultury bezpieczeństwa. Kultura bezpieczeństwa, w ujęciu Mariana Cieślarczyka, oprócz dostrzegania różnych przedmiotowych wymiarów bezpieczeństwa, angażuje się w ich hierarchizowanie wynikające ze znaczenia tych wymiarów

²¹ E. Szadzińska, *Wprowadzenie*, [w:] *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju w edukacji*, E. Szadzińska (red.), Kraków 2014, s. 7.

²² P. Jeżowski, *Kategoria rozwoju zrównoważonego w naukach ekonomicznych*, [w:] *Ekonomiczne problemy ochrony środowiska i rozwoju zrównoważonego w XXI wieku*, P. Jeżowski (red.), Warszawa 2007, s. 15.

²³ A. Oleksiuk, *Oddziaływanie makroekonomiczne narodowych strategicznych ram odniesienia 2007-2013: Fundusze Unijne w Polsce a rozwój zrównoważony 2004-2006*, [w:] *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, M. Urbaniec, E. Halavach (red.), Częstochowa 2008, s. 337.

dla podmiotu i jego otoczenia. Fakt ten pozwala stwierdzić, że istotne znaczenie dla rzeczywistego zaistnienia zrównoważonego rozwoju, w domu rodzinnym, w ojczyźnie i świecie, ma najprawdopodobniej poziom i charakter kultury bezpieczeństwa²⁴ podmiotów funkcjonujących w określonych miejscach i w określonym czasie.

Kultura bezpieczeństwa i bezpieczeństwo

W jaki sposób można zatem scharakteryzować relacje istniejące między zrównoważonym rozwojem, a kulturą bezpieczeństwa i wreszcie bezpieczeństwem? Jak pisze Urszula Szubert-Zarzeczny: „koncepcja ta (zrównoważonego rozwoju – przypis A.F.) obejmuje te sfery ludzkiej działalności, które wyrastają z szeroko rozumianej kultury społeczeństw²⁵”. Według tej autorki, koncepcja zrównoważonego rozwoju zawiera podstawy rozwoju cywilizacyjnego obejmując sfery: ekonomii, polityki, ekologii i społeczną. Szczególną rolę badaczka w analizowanej koncepcji przypisuje kulturze. Kultura z kolei jest sferą życia typową wyłącznie dla człowieka. Jan Szczepański uważa, że „kultura to ogół wytworów działalności ludzkiej, materialnych i niematerialnych, wartości i uznawanych sposobów postępowania zobiektywizowanych i przyjętych w danych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokoleniom”²⁶. Człowiek zatem kreując bezpieczeństwo i będąc dysponentem kultury łączy swą osobą te kwestie. To poziom i charakter naszej kultury pomaga nam lub przeszkadza w oddziaływaniu na bezpieczeństwo nasze i panujące w naszym otoczeniu. Kultura, której ważnym elementem są wartości stanowiące o jej niematerialnym wymiarze, oddziałuje na przyjmowaną przez człowieka ich hierarchię, służącą także wartościowaniu znaczenia poszczególnych aspektów życia, stanowiących też wcześniej wymieniane sfery zrównoważonego rozwoju. Kwestie społeczne, ekologii, ekonomii, polityki mogą niejednokrotnie w danym miejscu i czasie mieć rozbieżne cele, służące zdecydowanie korzystnie wyłącznie jednemu z wymienionych aspektów i czasami tylko w niedalekiej przyszłości. Takie podejście nie jest korzystne z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju i nie jest przejawem wysoko ocenianej kultury bezpieczeństwa. Marian Cieślarczyk uważa, że: „kultura bezpieczeństwa to – w dużym uproszczeniu –

²⁴ A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Monografie 100, Siedlce 2008, s. 34-36.

²⁵ U. Szubert-Zarzeczny, *Kulturowe uwarunkowania rozwoju zrównoważonego w wybranych krajach Unii Europejskiej*, [w:] *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, M. Urbaniec, E. Halavach (red.), Częstochowa 2008, s. 181.

²⁶ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970, s. 78.

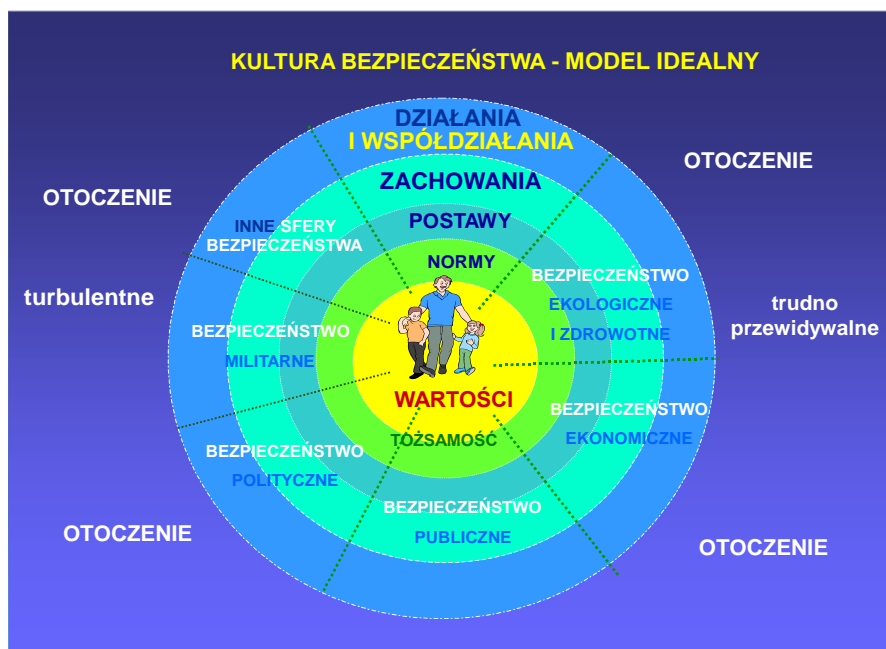
charakterystyczny dla danego podmiotu, jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągania bezpieczeństwa”²⁷. Z powyższego wyjaśnienia wynika, że kultura bezpieczeństwa jest przypisana każdemu podmiotowi, jednostce ludzkiej, grupie społecznej, narodowi, który organizuje bezpieczeństwo, oddziałuje w jakikolwiek sposób na pojawiające się wyzwania, radzi sobie z zagrożeniami i wykorzystuje pojawiające się szanse. Sposób w jaki podmiot sobie radzi w różnych sytuacjach jest przejawem jego kultury bezpieczeństwa, która oddziałuje na bezpieczeństwo danego podmiotu i jego otoczenia. Marian Cieślarczyk wymienione aspekty zawarł w rozszerzonej interpretacji wspomnianego pojęcia w następujący sposób: „kultura bezpieczeństwa to wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań charakterystycznych dla danego podmiotu, wpływających na sposób postrzegania przez niego wyzwań, szans i (lub) zagrożeń w bliższym i dalszym otoczeniu, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania), w różny sposób przez ten podmiot "wyuczonych" i wyartykułowanych, w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tego podmiotu i osiąganiu przez niego najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i dla otoczenia”²⁸.

Model graficzny pojęcia w postaci idealnego modelu kultury bezpieczeństwa zaprezentował M. Cieślarczyk w książce z roku 2006, pt.: *Kultura bezpieczeństwa i obronności* (rys. 1). Model nakreślony jest w oparciu o formę przekroju pnia drzewa uwzględniającą układ jego słoików. Rysunek obrazuje graficzne ujęcie kultury bezpieczeństwa, której centralnym elementem są wartości. Kategoria ta jest przydatna każdemu podmiotowi bezpieczeństwa. Rolą podmiotu jest między innymi hierarchizowanie w oparciu o uwewnętrznione wartości, według kolejności ich układu, poszczególnych przedmiotowych wymiarów bezpieczeństwa, które nie mogą być pomijane przy analizie zrównoważonego rozwoju wraz z jego elementami. Zaliczamy do nich wcześniej wymieniane kwestie społeczne, ekologii, ekonomii, polityki. Pełnią one bardzo ważne role w różnego rodzaju sytuacjach życiowych, w tych zagrażających istnieniu podmiotu, a także w tych sprzyjających jego rozwojowi. W sytuacjach kryzysowych niejednokrotnie podejmujemy decyzje pod wpływem emocji, bez odniesienia się do sfery wartości. Nie zawsze oddziału-

²⁷ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 157.

²⁸ Tamże.

je to pozytywnie na bezpieczeństwo podmiotu i jego otoczenia. Przekazywanie pojawiających się emocji do sfery wartości i tam poddawanie ich samocenie może przyczynić się pozytywnie do kształtowania bezpieczeństwa. Wartościowanie pojawiających się racji różnych możliwości postępowania i przekładanie ich na konkretne działania będzie świadczyło o wyższym poziomie kultury bezpieczeństwa danego podmiotu. Natomiast zachowania dyktowane wyłącznie emocjami, bez uwzględnienia hierarchii wartości, mogą przyczynić się do niekorzystnego oddziaływania na bezpieczeństwo podmiotu i jego otoczenia. W zakresie bezpieczeństwa podmiot dokonuje trudnych wyborów zazwyczaj w sytuacjach rywalizacji poszczególnych przedmiotowych wymiarów bezpieczeństwa. Jest ich wiele, o jednym z nich traktuje kolejna część artykułu.

Rysunek 1. Podmiot i jego elementy kultury bezpieczeństwa w modelu idealnym²⁹

Źródło: M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 157.

²⁹ Ibidem, s. 160.

Bezpieczeństwo ekonomiczne, kultura ekonomiczna i kultura bezpieczeństwa ekonomicznego

Wśród przedmiotowych wymiarów bezpieczeństwa, bardzo istotną rolę pełni bezpieczeństwo ekonomiczne. Wymiar ten zazwyczaj plasuje się na wysokich szczeblach w kategorii doniosłości znaczenia, zarówno dla pojedynczego człowieka jak i w stosunku do podmiotów rozbudowanych w olbrzymich skalach. Ekonomia przenika w zasadzie każdy inny przedmiotowy wymiar bezpieczeństwa. Praktyczne działania ekonomiczne zazwyczaj „służą zwiększeniu dobrobytu materialnego państwa i zamieszkujących go obywateleli oraz zapewnieniu niezakłóconego funkcjonowania gospodarki narodowej”³⁰.

Bezpieczeństwo ekonomiczne „nie ma jednej przyjętej i powszechnie akceptowanej definicji”³¹. Jednym z wyjaśnień ujmujących szeroki i współczesny kontekst pojmowania tego wymiaru bezpieczeństwa jest interpretacja Zenona Stachowiaka: „Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych”³². Według Konrada Raczkowskiego, który dokonał charakterystyki tego zagadnienia po ujawnieniu globalnego kryzysu gospodarczego pierwszej dekady XXI wieku: „bezpieczeństwo ekonomiczne państwa jest to względnie zrównoważony endo- i egzogeniczny stan funkcjonowania gospodarki narodowej, w którym występujące ryzyko zaburzeń równowagi utrzymane jest w wyznaczonych i akceptowanych normach organizacyjno-prawnych oraz zasadach współżycia społecznego”³³. Z kolei zdaniem Krzysztofa M. Książopolskiego: „bezpieczeństwo ekonomiczne jest to niezakłócone funkcjonowanie gospodarek, to znaczy utrzymanie podstawowych wskaźników rozwojowych oraz zapewnienie komparatywnej równowagi z gospodarkami innych państw”³⁴. Należy jednak wspomnieć, że „kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju zależne jest również od ludzi realizujących ten pro-

³⁰ E. Haliżak, *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, D.J. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997, s. 77.

³¹ K.M. Książopolski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne – przedmiot badań i praktyka*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo ekonomiczne. Wymiar międzynarodowy*, Warszawa 2016, s. 15.

³² Z. Stachowiak, *Teoria i praktyka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, Warszawa 2012, s. 33.

³³ K. Raczkowski (red), *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, Warszawa 2012, s. 81.

³⁴ K.M. Książopolski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Elipsa Dom Wydawniczy i Handlowy, Warszawa 2011, s. 32.

ces³⁵”. Ich pomysły dotyczące stosowania różnego rodzaju rozwiązań w sferze ekonomii i nie tylko, są efektem oddziaływań wychowawczych zgodnych z panującymi zasadami w określonej kulturze, z regułami obowiązującymi w domach rodzinnych i z charakterystycznym oddziaływaniem na poszczególnych etapach edukacyjnych. Wszystkie te okoliczności mają niezwykle silne oddziaływanie na sposób funkcjonowania człowieka. Formowanie hierarchii wartości, wpajanie norm i kształtowanie postaw w okresie dziecięcym i ugruntowanie ich w wieku szkolnym, rzutuje na sposób myślenia i działania w całym dorosłym życiu człowieka. Także w kwestii różnych elementów bezpieczeństwa ekonomicznego. Wśród składowych aspektów bezpieczeństwa ekonomicznego, Kazimierz A. Kłosiński³⁶ wyróżnia:

- bezpieczeństwo surowcowe (dostępność do surowców, nośników energetycznych);
- bezpieczeństwo żywnościowe (zdolność systemu gospodarczego do zapewnienia społeczeństwu fizycznej i ekonomicznej dostępności żywności wykorzystania);
- bezpieczeństwo finansowe (zdolność do przeciwstawiania się kryzysom finansowym, zdolność do realizacji własnych interesów).

Wymienione aspekty przede wszystkim odnoszą się do kategorii bezpieczeństwa ekonomicznego państw. W odniesieniu do pojedynczego człowieka podstawowym paradygmatem bezpieczeństwa ekonomicznego jest zaspakajanie jego elementarnych potrzeb³⁷. Z kolei w odniesieniu do społeczeństwa, bezpieczeństwo ekonomiczne traktowane jest w ścisłym związku z bezpieczeństwem społecznym, którego celem jest zaspokojenie potrzeb istnienia, przetrwania, pewności [...] ³⁸.

Oprócz badań z zakresu „bezpieczeństwa ekonomicznego”, w literaturze naukowej, a także w języku codziennym funkcjonuje pojęcie „kultura ekonomiczna”. Już Jan Paweł II uwrażliwiał nas na to „[...] jak bardzo trzeba przestrzegać właściwego stosunku pomiędzy ekonomią i kulturą, aby nie zniszczyć tego dobra, które jest bardziej ludzkie, na rzecz cywilizacji pieniądza, na rzecz dyktatury jednostronnego ekonomizmu. W tym bowiem przypadku nieważne jest, czy będzie to dyktatura pod postacią marksistowsko-totalitarną, czy też zachodnio-liberalną [...] ³⁹”. Interpretację pojęcia „kultura ekonomiczna” zawierają, m.in., publikacje Anny Gardockiej i Grażyny

³⁵ Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, „Kultura Bezpieczeństwa”, nr 5/2016, s. 129.

³⁶ K.A. Kłosiński, *Światowe determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, T. Guz, K.A. Kłosiński, P. Marzec, Lublin-Tomaszów Lubelski 2006, s. 43.

³⁷ Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego...*, op. cit., s. 121.

³⁸ Ibidem, s. 121.

³⁹ Jan Paweł II, *Pamięć i Tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005, s. 89.

Krzymieniewskiej. Anna Gardocka uważa, że: „Aspekt kultury i jej znaczenia dla rozwoju gospodarki pojawia się w wielu analizach przede wszystkim wtedy, gdy nie znajduje się wystarczających wyjaśnień procesów ekonomicznych w modelach ekonometrycznych i poszukuje się odpowiedzi na pytania, dlaczego w podobnych warunkach gospodarowania społeczeństwa osiągają odmienne (niesatysfakcjonujące) efekty. W takich sytuacjach dyskusja nad czynnikami mogącymi wyjaśnić przyczyny tego zjawiska sprowadza tok myślenia na analizę różnic kulturowych, na istotę samej kultury i jej rolę w procesach gospodarowania”⁴⁰. Według A. Gardockiej: „Działalność gospodarcza, społeczna i polityczna coraz częściej poddawana jest ocenie moralnej [...]. Przekonania i powszechnie uznawane wartości stają się przysłowiową, niewidzialną ręką (*hidden hand*) rządzącą gospodarką. Myśl ludzka, osobowość moralna, intelektualna, obywatelska, czy sposób postrzegania rzeczywistości dynamizuje społeczeństwo, wzmacnia jego ferment umysłowy, przyczynia się do rozwoju ekonomicznego kraju. Technika zatracą swoją rangę, a gospodarka swą efektywność, gdy zawiedzie intelekt i gdy zabraknie w społeczeństwie empatii i synestezji”⁴¹. Badaczka także uważa, że „kulturę ekonomiczną określają elementy:

- kapitału ludzkiego, takie jak: wiedza ogólna i profesjonalna; przy czym o sile kapitału ludzkiego nie stanowi tylko wiedza, ale także zdolności, aspiracje, motywacje do pracy, kreatywność, gotowość do podejmowania ryzyka;
- kapitału społecznego, tj. system wartości, sposób organizacji życia społeczno-gospodarczego (upowszechnianie zasad wolnego rynku i konkurencji, pojawienie się rynku światowego, ponadnarodowych instytucji finansowych i gospodarczych), nieformalne struktury powiązań jednostek, będące czynnikiem niezbędnym do utrzymania odpowiedniego poziomu stabilności, bezpieczeństwa, chęci porozumiewania i współpracy.

Tak więc kulturę ekonomiczną opartą o wiedzę, wartości i normy kulturowe takie jak: reguły postępowania, normy zachowania, przyjęte konwencje i akceptowane sposoby działania, reguły społeczne, obyczaje, tradycje, standardy zachowań ludzkich w różnych sytuacjach można zatem traktować jako wyjściowy czynnik budowy systemu instytucjonalnego gospodarki”⁴². Podejście Gardockiej do kwestii kultury ekonomicznej jest zatem zgodne

⁴⁰ G. Krzymieniewska, *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich...*, op. cit., s. 19.

⁴¹ A. Gardocka, *Kultura ekonomiczna jako instytucja*, [w:] *Teoretyczne aspekty gospodarowania*, D. Kopycińska (red.), Wydawnictwo: Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 229, http://www.mikroekonomia.net/system/publication_files/1055/original/24.pdf?1315235905.

⁴² A. Gardocka, *Kultura ekonomiczna jako instytucja...*, op. cit., s. 233.

z badaniami Zenona i Bartosza Stachowiaków, którzy uznają, że „kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego kraju zależne jest również od ludzi re-alizujących ten proces”⁴³. Widzimy zatem, że aspekt zarówno kultury ekonomicznej jak i bezpieczeństwa ekonomicznego mają wspólny element oprócz samej ekonomii. Są nim ludzie kreujący oba zjawiska. Jak pisze Krzymieniewska, „kultura może bowiem sprzyjać postawom otwartym na innowacje lub przeciwnie – stanowić istotną barierę”⁴⁴. Badaczka uważa, że: „Jeśli więc uznać, że kulturę ekonomiczną wyznacza zintegrowany system czynników przesądzający o zachowaniach jednostki w obszarze gospodarki, to istotne jest określenie jego części składowych. Analiza tych zachowań pozwala sądzić, że o kształcie kultury ekonomicznej decydować będą:

- socjalizacja ekonomiczna;
- posiadana przez jednostkę i zbiorowość wiedza ekonomiczna;
- umiejętności niezbędne do poruszania się w gospodarce rynkowej;
- stosunek do pieniędzy i oszczędzania;
- stosunek do pracy i przedsiębiorczości;
- ocena i stosunek do rzeczywistości społecznej;
- poziom aspiracji materialnych;
- konsumpcja;
- system wartości⁴⁵.

Przybliżenie sposobu rozumienia zagadnienia „kultura ekonomiczna”, pozwala na stwierdzenie, że chociaż pojęcie to zostało wyodrębnione w badaniach stosunkowo niedawno, jest pierwotne w swym praktycznym funkcjonowaniu, w codziennym wykorzystaniu, w stosunku do kwestii bezpieczeństwa ekonomicznego. Można stwierdzić, że bezpieczeństwo ekonomiczne danego podmiotu jest konsekwencją jego kultury ekonomicznej i jej rezultatem. Sprzyjające rozwojowi elementy kultury ekonomicznej danego podmiotu, będą pozytywnie oddziaływały na bezpieczeństwo ekonomiczne tego podmiotu, np. mądra otwartość na innowacje⁴⁶.

Badając relacje między kulturą ekonomiczną i bezpieczeństwem ekonomicznym dochodzimy do wniosku, że zagadnienia te, zgodnie ze swym zakresem rozważań koncentrują się na wymiarze związanym z ekonomią. Takie podejście jest jednak możliwe wyłącznie w rozważaniach teoretycznych. W życiu kwestii ekonomicznych nie da się zupełnie rozdzielić od aspektów dotyczących zdrowia, ekologii, spraw społecznych czy politycz-

⁴³ Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, „Kultura Bezpieczeństwa”, nr 5/2016, s. 129.

⁴⁴ G. Krzymieniewska, *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich...*, op. cit., s. 29.

⁴⁵ Ibidem, s. 40.

⁴⁶ Ibidem, s. 29.

nych. Świadomość tych ograniczeń dotyczących funkcjonowania teorii w sferze praktycznej uzasadnia potrzebę pracy nad opracowywaniem i propagowaniem problematyki kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Można zatem stwierdzić, że kultura bezpieczeństwa ekonomicznego jest procesem polegającym na uwzględnianiu (bądź braku uwzględniania) w sferze myślenia, odczuwania, działania i współdziałania danego podmiotu, konsekwencji postępowania nie tylko w sferze bezpieczeństwa ekonomicznego, ale równocześnie i w innych przedmiotowych wymiarach bezpieczeństwa (takich jak: bezpieczeństwo zdrowotne, bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo społeczne, militarne, polityczne i inne) i ostatecznym funkcjonowaniu w rzeczywistych warunkach wynikających z hierarchii wartościowania poszczególnych wymiarów bezpieczeństwa w odniesieniu do perspektywy długookresowej.

Relacje między kulturą bezpieczeństwa ekonomicznego a zrównoważonym rozwojem

Zaproponowane, syntetyczne ujęcie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wskazuje na bliskie relacje istniejące między tym zagadnieniem, a problematyką zrównoważonego rozwoju. Powiązania badanych kwestii wynikają przede wszystkim z ich szerokiego i głębokiego patrzenia w przyszłość. Wydaje się, że bez realizacji założeń kultury bezpieczeństwa ekonomicznego trudno będzie urzeczywistnić zasadnicze kwestie zrównoważonego rozwoju. Obie koncepcje przejawiają charakter systemowego spojrzenia na troskę o „dzień jutrzejszy”. Zdaniem Włodzimierza W. Bojarskiego, systemem nazwiemy całość utworzoną z wzajemnie uporządkowanych i powiązanych ze sobą części, a części takiej całości to jej elementy⁴⁷. „Elementy powinny być tak uporządkowane, aby system jako całość był w maksymalnym stopniu efektywny ze względu na kryterium oceny efektywności E w warunkach U”⁴⁸. W przedmowie do polskiego wydania *Ogólnej teorii systemów*, Ludwiga von Bertalanffego, autor – Andrzej K. Koźmiński, wyróżnia wszystkie podstawowe elementy programu nurtu systemowego, do których zalicza:

- integrację nauki i przewyżczanie barier międzydyscyplinarnych,
- całościowe traktowanie badanych obiektów jako systemów otwartych,
- poszukiwanie ogólnego języka opisu mającego zastosowanie do licznych klas obiektów, zachodzących między nimi analogii,

⁴⁷ W.W. Bojarski, *Podstawy analizy i inżynierii systemów*, Warszawa 1984, s. 43.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 46

- traktowanie ogólnej teorii systemów jako wiedzy podstawowej dla inżynierii systemów, inżynierii psychospołecznej; w myśl tej koncepcji nauki stosowane służą rozwiązywaniu wszelkich problemów praktycznych związanych z konstruowaniem systemów technicznych, ekonomicznych i psychospołecznych oraz sterowaniem nimi⁴⁹.

Przytoczone aspekty myślenia systemowego w dużym stopniu są strategiami wpisanymi w założenia zarówno zrównoważonego rozwoju jak i kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Oba zagadnienia bowiem charakteryzują się integrowaniem nauki i przewyciężaniem barier międzydyscyplinarnych, całościowo, holistycznie podchodzą do badanych zagadnień, służą rozwiązywaniu problemów praktycznych związanych z technicznymi, ekonomicznymi i psychospołecznymi aspektami w oparciu o wspólny język opisu. Oprócz systemowego spojrzenia na obie badane kwestie, warto także wspomnieć o aspekcie synergii, która może towarzyszyć realizacji założeń kierunkowych działań.

Zakończenie

Dyskurs interdyscyplinarny trwa cały czas. W obiegu krążą nieustannie teorie, wyniki badań, koncepcje. Od nauk społecznych do społeczeństwa – od społeczeństwa do nauk społecznych. Decyzje, które z nich zostaną wdrożone do praktyki, podejmuje samo społeczeństwo (człowiek), czyli podmiot bezpieczeństwa. Wprowadzając je w życie, stosując, uwzględniając w swych działaniach – społeczeństwo dokonuje kolejnych „zwrotów” i „przetasowań” rzeczywistości (dlatego terminowi nauki społeczne towarzyszy niejednokrotnie w języku angielskim przymiotnik *reflexive*, który w tym przypadku znaczy tyle co „zwrotny”). Zbigniew Bokszański, powołując się na Anthonego Giddensa twierdzi, że: „refleksywność (reflexivity) nowoczesności odnosi się do powszechnie obserwowanego faktu, iż praktyki społeczne są ciągle diagnozowane, kontrolowane i reorganizowane w świetle informacji napływających z obszaru wiedzy. Zaznaczyć jednak należy, iż w naukach społecznych, obok niestałego charakteru wiedzy, który charakteryzuje każdą dyscyplinę naukową opartą o empirię, mamy jeszcze do czynienia ze swoiście ‘wywrotowym’ ich charakterem. Jest bowiem tak, że powszechnie występuje zjawisko przenoszenia elementów dyskursu naukowego – np. socjologii (czy

⁴⁹ A.K. Koźmiński, *Przedmowa do wydania polskiego*, [w:] L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów. Podstawy, rozwój, zastosowania*, Warszawa 1984, s. 10.

nauk o bezpieczeństwie –przyp. autorek) do zjawisk i procesów, które nauki te mają analizować”⁵⁰.

Właściwe rozpoznanie naukowe w obszarze nauk społecznych i ekonomicznych dostarcza wiedzy niezbędnej do realizacji zrównoważonego rozwoju. Jako cel jawi się kształtowanie takiego modelu stosunków społeczno-ekonomicznych, które pozwoliłyby na zrjonalizowanie gospodarki zasobami Ziemi, uwzględniając zmiany wywołane w środowisku przez działalność człowieka⁵¹. Autorki artykułu analizując zagadnienia z zakresu problematyki zrównoważonego rozwoju oraz kultury bezpieczeństwa w jej różnych wymiarach (ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru ekonomicznego), dochodzą do wniosku, że korelacja tych dwóch koncepcji i ich założeń jest niezwykle silna i niezaprzeczalna. Agnieszka Filipek uważa, że „konsekwencją i efektem praktycznej realizacji zasadniczych kwestii teorii kultury bezpieczeństwa będzie prawdopodobnie pragmatyczna mądrość przejawiająca się w zrównoważonym rozwoju danego podmiotu bezpieczeństwa⁵²”. Podkreśla znaczenie tej myśli i jej realizacji szczególnie w kontekście realnych wyzwań i zagrożeń, na które wskazuje koncepcja zrównoważonego rozwoju. Iwona Wąsowska-Wołkow zauważa przy tym, że „społeczeństwo, zarówno naszego kraju, jak i „społeczeństwo globalne”, stoi przed licznymi wyzwaniami. Opierając się na swoich doświadczeniach i wyciągając wnioski, ma możliwość przewidywać, a wręcz wyprzedzać to, co może nastąpić. (...) nie zawa- ha się przed stwierdzeniem, że zrównoważony rozwój jest właśnie antycypacją tych wyzwań społecznych”⁵³.

Poddając oglądowi kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego w kontekście zrównoważonego rozwoju, można z całym przekonaniem stwierdzić, iż korzystanie z koncepcji i założeń kultury bezpieczeństwa zwiększyłoby szanse na to, by także ekonomiczne potrzeby obecnego pokolenia mogły być zaspokojone, bez zmniejszania szans przyszłych pokoleń, na ich zaspokojenie. Gdyby można było mówić o „gwarancji” bezpieczeństwa – czyli gwarancji na trwanie, przetrwanie i rozwój ludzkości – to właśnie zrównoważony rozwój, jako końcowy rezultat kultury bezpieczeństwa, postrzegany byłby jako niekwestionowany gwarant dobrej przyszłości.

⁵⁰ Z. Bokszański, *Późna nowoczesność w teorii socjologicznej Anthony Giddensa*, [w:] *Civitas Hominibus: rocznik filozoficzno-społeczny 5/2010*, s. 9-17.

⁵¹ A. Pawłowski, *Wielowymiarowość rozwoju zrównoważonego*, s. 31.

⁵² A. Filipek, *Relacje między bezpieczeństwem a obronnością, czyli o kulturze bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna*, Warszawa-Siedlce 2011, s. 171.

⁵³ I. Wąsowska-Wołkow, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako szansa i wyzwanie dla bezpieczeństwa ludzkości w XXI w.*, [w:] *Ziemia i Kosmos w perspektywie bezpieczeństwa. Wyzwania, szanse, zagrożenia*, M. Cieślarczyk, M. Fałdowska, A. Filipek (red.), Siedlce 2017, s. 373.

Czy współczesny człowiek, posiadając rozległą wiedzę, także z zakresu bezpieczeństwa ekonomicznego będzie lepiej prognozował przyszłość swoją i przyszłych pokoleń? Czy refleksja nie przyjdzie zbyt późno? Toczące się nadal procesy i działania, określane w koncepcji zrównoważonego rozwoju jako autodestrukcyjne dla przyszłości ludzkości sprawiają, że „wspólny dom bezpieczeństwa”⁵⁴ (przedstawiony w koncepcji kultury bezpieczeństwa) chwieje się w posadach, bowiem brak równowagi pomiędzy trzema filarami na których stoi⁵⁵. Spostrzeżenia dotyczące znaczenia kultury i jej niematerialnej sfery, czyli wartości, w koncepcji zrównoważonego rozwoju, są w pełni zgodne z tym, co jest istotą projektu kultury bezpieczeństwa, który w centrum rozważań umieszcza właśnie człowieka wraz z jego wartościami i tożsamością (por. rys. 1). Kwestie te są niezmiernie istotne dla każdego podmiotu, szczególnie we współczesnym świecie, który podsuwa różne pomysły i sposoby dążenia do realizacji rozwoju. Podążanie za społecznie akceptowanymi wartościami, stanowiącymi rdzeń kultury bezpieczeństwa wydaje się być wytyczną, zgodną z potrzebami zrównoważonego rozwoju. W każdej kulturze bowiem, człowiek – jego życie – jest podstawową wartością i to właśnie on, odpowiednio hierarchizując poszczególne przedmiotowe wymiary bezpieczeństwa, może pozytywnie wpisywać się w realizację założeń zrównoważonego rozwoju.

Bibliografia

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, art. 5.

Opracowania i artykuły

Bogda A., Kabała C., Karczevska A., Szopka K., *Zasoby naturalne i zrównoważony rozwój*, Wrocław 2010.

Burchard-Dziubińska M., Rzeńca A., Drzazga D., *Zrównoważony rozwój – naturalny wybór*, Łódź 2014.

Bojarski W.W., *Podstawy analizy i inżynierii systemów*, Warszawa 1984.

Bokszański Z., *Późna nowoczesność w teorii socjologicznej Anthony Giddensa*, [w:] Civitas Hominibus: rocznik filozoficzno-społeczny 5/2010.

⁵⁴ M. Cieślarczyk, A. Filipek, *Znaczenie refleksji filozoficznej i kultury bezpieczeństwa dla rozwoju nauk o bezpieczeństwie i obronności*, [w:] *Filozofia życia. W poszukiwaniu mądrości, piękna i dobra*, Siedlce-Drohiczyń 2011, s. 153.

⁵⁵ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 167.

- Borys T., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Warszawa-Białystok 2005.
- Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009.
- Cieślarczyk M., Filipek A., *Znaczenie refleksji filozoficznej i kultury bezpieczeństwa dla rozwoju nauk o bezpieczeństwie i obronności*, [w:] *Filozofia życia. W poszukiwaniu mądrości, piękna i dobra*, Siedlce-Drohiczyń 2011.
- Cisek M., Domańska-Szaruga B. (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw*, Siedlce 2010.
- Filipek A., *Kultura bezpieczeństwa i jej znaczenie dla zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Krízové scenáre v systéme prípravy krízových manažérov na vysokých školách bezpečnostného zamerania*, M. Suja, M. Marcinek (red.), Wyd. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava 2016.
- Filipek A., *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Monografie 100, Siedlce 2008.
- Filipek A., *Relacje między bezpieczeństwem a obronnością, czyli o kulturze bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna*, Warszawa- Siedlce 2011.
- Gacek Ł., *Zielona energia w Chinach. Zrównoważony rozwój. Ochrona środowiska. Gospodarka niskoemisyjna*, Kraków 2015.
- Gardocka A., *Kultura ekonomiczna jako instytucja*, [w:] *Teoretyczne aspekty gospodarowania*, D. Kopycińska (red.), Szczecin 2005.
- Haliżak E., *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, D.J. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997.
- Hnatyszyn-Dzikowska A., Łyszczarz B., *Rola czynnika zdrowia w kształtowaniu rozwoju zrównoważonego w państwach wysoko rozwiniętych – racje ekonomiczne*, [w:] *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, M. Urbaniec, E. Halavach (red.), Częstochowa 2008.
- Hull Z., *Filozofia zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Filozoficzne i społeczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, A. Pawłowski (red.), PAN, Lublin 2003.
- Jan Paweł II, *Pamięć i Tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005.
- Jeżowski P., *Kategoria rozwoju zrównoważonego w naukach ekonomicznych*, [w:] *Ekonomiczne problemy ochrony środowiska i rozwoju zrównoważonego w XXI wieku*, P. Jeżowski (red.), Warszawa 2007.
- Kłosiński K.A., *Światowe determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, T. Guz, K.A. Kłosiński, P. Marzec (red.), Lublin-Tomaszów Lubelski 2006.
- Koźmiński A.K., *Przedmowa do wydania polskiego*, [w:] L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów. Podstawy, rozwój, zastosowania*, Warszawa 1984.

- Krzymieniewska G., *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich. Problemy – Przekształcenia – Wyzwania*, Toruń 2013.
- Księżopolski K.M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Warszawa 2011.
- Księżopolski K.M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne – przedmiot badań i praktyka*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo ekonomiczne. Wymiar międzynarodowy*, Warszawa 2016.
- Oleksiuk A., *Oddziaływanie makroekonomiczne narodowych strategicznych ram odniesienia 2007-2013: Fundusze Unijne w Polsce a rozwój zrównoważony 2004-2006*, [w:] *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, M. Urbaniec, E. Halavach (red.), Częstochowa 2008.
- Pawłowski A., 2006, *Wielowymiarowość rozwoju zrównoważonego*, „Problemy Ekorozwoju”, Vol. 1, No 1.
- Pawłowski A., 2007, *Bariery we wdrażaniu rozwoju zrównoważonego – spojrzenie ekofilozofa*, „Problemy Ekorozwoju”, Vol. 2, No 1.
- Piontek F., *Kontrowersje i dylematy wokół rozwoju zrównoważonego i trwałego*, [w:] *„Ekonomia , a rozwój zrównoważony”. Teoria i kształcenie*, t. 1, *Teoria, kształcenia*, F. Piontek (red.), Białystok 2001.
- Raczkowski K (red), *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, Warszawa 2012.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Poznań 2010.
- Stachowiak Z., *Teoria i praktyka mechanizmu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON. Warszawa 2012.
- Stachowiak Z., Stachowiak B., *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, „Kultura Bezpieczeństwa”, nr 5/2016.
- Stachowska-Makuchowska M., *Podstawowe założenia zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju*, E. Szadzińska (red.), Kraków 2014.
- Szadzińska E., *Wprowadzenie*, [w:] *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju w edukacji*, E. Szadzińska (red.), Kraków 2014.
- Szczepeński J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.
- Szubert-Zarzczyński U., *Kulturowe uwarunkowania rozwoju zrównoważonego w wybranych krajach Unii Europejskiej*, [w:] *Wdrażanie rozwoju zrównoważonego: strategie i instrumenty*, M. Urbaniec, E. Halavach (red.), Częstochowa 2008.
- Tyburski W., *Wprowadzenie*, [w:] *Zasady kształtowania postaw sprzyjających wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, W. Tyburski (red.), Toruń 2011.
- Wąsowska-Wołkow I., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako szansa i wyzwanie dla bezpieczeństwa ludzkości w XXI w.*, [w:] *Ziemia i Kosmos w perspektywie bezpieczeństwa. Wyzwania, szanse, zagrożenia*, M. Cieślarczyk, M. Fałdowska, A. Filipek (red.), Siedlce 2017.

Strony www

http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Civitas_Hominibus_rocznik_filozoficzno_spoeczny/Civitas_Hominibus_rocznik_filozoficzno_spoeczny-r2010-t5/Civitas_Hominibus_rocznik_filozoficzno_spoeczny-r2010-t5-s9-17/Civitas_Hominibus_rocznik_filozoficzno_spoeczny-r2010-t5-s9-17.pdf

Komunikat EUROPA 2020, *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*,

http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf

Agenda 21, http://www.agenda21.waw.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=9

dr Agnieszka Filipek, mgr Iwona Wąsowska-Wolkow
Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Wydział Humanistyczny
Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach

